

ОНЛАЙН ОРТАДА ЭКСТРЕМИЗМНІҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ МАРКЕРЛЕРІН АНЫҚТАУ

Маден М.Т., Мусиралиева Ш.Ж., Болатбек М.А.

Экстремизм – пайда болуы, таралуы қоғам мен мемлекеттің өзіндік объективтік және субъективтік жағдайларына байланысты болатын күрделі құбылыс.

Цифрлық дамыған заманда интернетке қол жетімділік желіде келген ақпаратты, мысалы осы экстремизмдік мәліметтерді, көпшілікке лезде таратуына мүмкіндік береді. Желіде ауқымды көлемдегі ақпарат болғандықтан, аналитиктер экстремистік сайттарға мониторинг жүргізуде, экстремизмнің лингвистикалық маркерлерін анықтауда компьютерлік құралдарға сүйенеді. Интернеттегі экстремисттік мазмұнды анықтау идеясы оның алдын алуға көмектеседі деп саналады.

Лингвистикалық маркер – экстремистік іс-әрекетті жоспарлайтын субъектінің көзқарасын, психикалық қатынасын білдіретін лингвистикалық өрнектер. Оның айрықша белгілері әлеуметтік желідегі жазбаша қарым-қатынасында кездеседі. Кілттерді табу, олардың мағынасын анықтау қарастырып отырған мәселенің моделі туралы түсінік береді.

Онлайн ортадағы мәтіндік экстремизмді анықтауда мүмкіндік беретін лингвистикалық маркерлер:

– лингвистикалық ақпараттың ағып кету маркерлері. Экстремистік іс-әрекет жасау ниетінің ағынында ашық түрде немесе эвфемизм арқылы зорлық-зомбылықты сөздермен бірге ниетті білдіретін көмекші етістіктер («...барғалы жатырмын», «...бара...») бар екендігі байқалады. Бұл жағдайда лемматизация әдісі қолданылады.

– лингвистикалық фиксация маркерлері. Бұл жерде адамдар, ұйымдар сияқты аталған құрылымдарға қатысты кілт сөздердің салыстырмалы жиілігін есептеуді қолданады.

– лингвистикалық идентификация маркерлері. Мұнда көбіне жіктеу есімдіктері («мен», «біз») кездесіп жатады.

Әрбір маркерге жеке қарау үлкен көлемдегі жалған көрініске әкеледі. Дәлдікті көтеруде маркерлерді бірге ұстай отырып ұсынылған маркерлерге негізделген «трангуляция» процесін пайдалану жөн. Мысалы, бір маркердің нәтижесіндегі веб-сайттан бірнеше маркерлердің негізінде анықталған веб-сайт қызығушылықты арттыраы анық.

Экстремизмнің алдын алу құралдары басқа тілдерде дамығанымен, қазақ тіліндегі мәліметтер онлайн ортада көбейгені анық. Сол себепті қазақ тіліндегі экстремистік көзқарастағы бақылап, алдын алуда алдымен лингвистикалық маркерлерін осы әдістерге сүйене отырып анықтау қажет.

Берілген мақала Қазақстан Республикасының цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің тапсырысы бойынша ғарыштық қызмет және ақпараттық қауіпсіздік саласындағы қолданбалы ғылыми зерттеулер бағытындағы "Мәтіндегі экстремистік бағытты анықтау үшін веб-ресурстардағы семантикалық талдау модельдерін, алгоритмдерін құрастыру және киберкриминалистика құрал-жабдықтарын әзірлеу" жобасы аясында жазылды, ЖТН АР06851248.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Khader M., Ong G., Tan E., Chin J., Seng N.L. Combating Violent Extremism and Radicalization in the Digital Era, -IGI Global, 2016.